

Πόλεμος και Πολιτική

Μάθημα 3^ο: Η Ελληνική Αρχαιότητα. Η ακμή και η παρακμή της Πόλης. Μακεδονικός τρόπος πολέμου. 4^{ος} αι. π.Χ. – 4^{ος} αι. μ.Χ.

Γεώργιος Μαργαρίτης, Καθηγητής
Τμήμα Πολιτικών Επιστημών, ΑΠΘ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Μάθημα 3^ο

Χρονολογικό Πλαίσιο: 4ος αι π.Χ. – 4ος αι μ.Χ.

Η Ελληνική Αρχαιότητα. Η ακμή και η παρακμή της Πόλης. Μακεδονικός Τρόπος Πολέμου.

Περιεχόμενα μαθήματος

1. Η διεύρυνση της στρατιωτικής και πολιτικής βάσης στην αρχαία Αθήνα.
2. Η παρακμή της σχέσης οπλίτη – πολίτη και η ένταξη μισθοφόρων.
3. Το Μακεδονικό Πρότυπο.
4. Ειδική Βιβλιογραφία.
5. Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης.

Σκοπός μαθήματος

Ο συσχετισμός της στρατιωτικής με την πολιτική και οικονομική βάση στο πλαίσιο της πόλης:

1. Ο στόλος της Αρχαίας Αθήνας και η εκκλησία του Δήμου.
2. Ο εκχρηματισμός της οικονομίας και η πρόσληψη μισθοφόρων στο στρατό. Οι μεταρρυθμίσεις του Ιφικράτη.
3. Το αριστοκρατικό ιππικό του Μακεδονικού Βασιλείου και η Μακεδονική Φάλαγγα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ενότητα 1^η

Η διεύρυνση της στρατιωτικής και πολιτικής βάσης στην αρχαία Αθήνα

Τα προτερήματα της Αθήνας

Η “επανάσταση των οπλιτών” έδωσε τους πλέον ώριμους καρπούς της στην περίπτωση της αρχαίας Αθήνας. Η τελευταία ήταν μια πόλη

1. με ιδιαίτερα μεγάλη εδαφική έκταση,
2. στρατηγική θέση,
3. πρόσβαση στη θάλασσα (στο κέντρο περίπου του αρχιπελάγους του Αιγαίου),
4. σημαντική και σε μεγάλο βαθμό εμπορεύσιμη αγροτική παραγωγή.

Η ηγετική θέση και ο στόλος της Αθήνας

- Η αμέσως μετά τους Περσικούς Πολέμους εποχή (499 / Ιωνικές πόλεις ως 479 / Πλαταιές) έδωσε στην Αθήνα **ηγετική θέση** στον ελληνικό κόσμο και συνακόλουθα **σημαντικά εισοδήματα**.
- Μεγάλο μέρος αυτών των εισοδημάτων αφιερώθηκε στην στρατιωτική ισχύ της πόλης και πιο ειδικά στην **δημιουργία και τη συντήρηση σημαντικού πολεμικού στόλου**.

Ένταξη των Θητών στον Αθηναϊκό στόλο

- Η δημιουργία από τον Θεμιστοκλή ενός ισχυρού στόλου από 300 τριήρεις ξεπέρασε τις δυνατότητες στελέχωσής του από τους οπλίτες της πόλης (περίπου 10 με 12.000 την εποχή του Μαραθώνα).
- Οι νέες στρατιωτικές ανάγκες προκάλεσαν την ριζοσπαστική διεύρυνση του σώματος των «οπλιτών» - με την έννοια εκείνων που έχουν στρατιωτικά καθήκοντα στην πόλη – με την **ένταξη των Θητών – των μη εχόντων ιδιοκτησία – ως πληρώματα του στόλου.**
- Η διεύρυνση του στρατιωτικού δυναμικού της Αθήνας του 5^{ου} αιώνα οδήγησε στην **πλέον ολοκληρωμένη μορφή της αρχαίας δημοκρατίας.**

Συγκρότηση της Εκκλησίας του Δήμου

- Στην πραγματικότητα οι θήτες και οι μικροϊδιοκτήτες βρήκαν μέσα από τον στρατό, τον στόλο και τον πόλεμο την δυνατότητα συμμετοχής στην διακυβέρνηση της πόλης – Εκκλησία του Δήμου – δηλαδή απέκτησαν πολιτικά δικαιώματα.
- Οι ειδικές συνθήκες της Αθήνας δεν επαναλήφθηκαν σε καμιά άλλη πόλη της κλασσικής αρχαιότητας.

2^η Ενότητα

Η παρακμή της σχέσης οπλίτη – πολίτη και η ένταξη μισθοφόρων

Παρακμή του συσχετισμού του οπλίτη με τον πολίτη

- Η συμμετοχή του ευρύτερου δυνατού αριθμού πολιτών στον πόλεμο και η συνακόλουθη απόκτηση πολιτικών και υλικών προνομίων από αυτούς οδήγησε την Αθήνα σε πολεμόχαρες πολιτικές (αυτές που στιγματίζει στα έργα του ο Αριστοφάνης).
- Στη διάρκεια του 5^{ου} αιώνα, στον Πελοποννησιακό πόλεμο και πιο ειδικά στην μετά από αυτόν εποχή, **η σύνδεση της πολιτικής εκπροσώπησης με την στρατιωτική υποχρέωση παρακμάζει και περνά σε μακρόχρονη κρίση.**

Αναζήτηση χρηματικών πόρων

- Στους πολέμους του 4^{ου} αιώνα η κυριαρχία της φάλαγγας των οπλιτών προοδευτικά περιορίζεται στα πεδία των μαχών.
- Πολλαπλασιάζονται οι πολιορκίες ενώ σημαντικό μέρος των επιχειρήσεων γίνεται πλέον στη θάλασσα.
- **Η ανάγκη εξεύρεσης πηγών χρηματοδότησης γίνεται πλέον πιο επιτακτική από την αναζήτηση πολεμιστών.**
- Την ίδια περίοδο η κυκλοφορία του χρήματος διευρύνεται καθώς πληθαίνουν οι σχέσεις με την ανατολή και το εύρος της οικονομίας.

Μεταρρυθμίσεις Ιφικράτη

- Στις αρχές του 4^{ου} αιώνα στην ίδια την πόλη της Αθήνας που ριζοσπαστικοποίησε τη σχέση ανάμεσα στον οπλίτη και τον πολίτη, εμφανίστηκαν νέες τακτικές και μορφές πολέμου που υπονόμισαν την «φάλαγγα των οπλιτών».
- Στους «Κορινθιακούς πολέμους» η εισαγωγή **μισθοφόρων και «ψιλών» (ελαφρών στρατευμάτων, τοξοτών, σφενδονητών, ακοντιστών)**, κυρίως στον αθηναϊκό στρατό **πολλαπλασίασε τις απώλειες της φάλαγγας και τελικά την έκανε ασύμφορη στα πεδία των μαχών.**

Η φθορά των οπλιτών απειλεί την κοινωνική και πολιτική σταθερότητα

- Η σύνδεση της ιδιότητας του πολίτη με την αντίστοιχη του οπλίτη λειτούργησε αρνητικά σε αυτή τη φάση καθώς οι στρατιωτικές απώλειες συνδέονταν άμεσα με τη συρρίκνωση του σώματος των πολιτών – εκείνων δηλαδή που είχαν πολιτικά δικαιώματα στην πόλη.
- Η φθορά των οπλιτών είναι σημαντική – εξέλιξη που προκαλεί ανησυχίες ως προς την κοινωνική και συνακόλουθα πολιτική σταθερότητα. Ειδικό παράδειγμα η Σπάρτη που από τη διεκδίκηση της ηγεμονίας προοδευτικά κλείνεται στον εαυτό της και το στενό γεωγραφικό της χώρο.

3^η ενότητα

Το Μακεδονικό Πρότυπο

Ιππικό

Αριστοκρατική τακτική πολέμου

- Η παρακμή της φάλαγγας των οπλιτών επακόλουθο των γενικότερων ανατροπών που συνέβησαν τον 4^ο αιώνα, έφεραν στο προσκήνιο **αριστοκρατικές τακτικές πολέμου** και σαν συνέπεια αριστοκρατικούς θεσμούς στην διακυβέρνηση των κρατών.
- **Ενίσχυση της σημασίας του ιππικού στα πεδία των μαχών.**

Μακεδονικό Πρότυπο Πολέμου

- Το μακεδονικό πρότυπο πολέμου αποτύπωνε αυτές της αλλαγές στο στρατιωτικό και στο πολιτικό πεδίο.
- Ο στρατός χωρίστηκε σε δύο σώματα που αντικατόπτριζαν τις κοινωνικές διαφορές στο μακεδονικό βασίλειο. Στους «Εταίρους» και «Πεζεταίρους».

Εταίροι και Πεζέταιροι

- Το σώμα των «Εταίρων», της αριστοκρατίας δηλαδή, των ιδιοκτητών μεγάλων εκτάσεων γης και δούλων. Αυτοί πολεμούσαν έφιπποι στο πλευρό του βασιλιά και οι δικές τους πρωτοβουλίες (επελάσεις) έκριναν το αποτέλεσμα της μάχης. Ήταν το επιθετικό όπλο του στρατού.
- Το σώμα των «πεζεταίρων», των μικρών ιδιοκτητών γης, των αγροτών. Αυτοί πολεμούσαν οργανωμένοι στη «μακεδονική φάλαγγα». Η φάλαγγα αυτή ήταν μια πυκνή παράταξη πεζικού με επαρκές βάθος και με κυριότερο όπλο τη «σάρισα», ένα μακρύ κοντάρι δηλαδή ικανό να αποθαρρύνει και να κρατήσει σε απόσταση το εχθρικό ιππικό.

Το πεδίο της μάχης αντικατοπτρίζει την πολιτική τάξη του μακεδονικού βασιλείου

- Στο πεδίο της μάχης η φάλαγγα **αναλάμβανε να καλύψει το ιππικό – χρησίμευε δηλαδή ως ένα κινητό τείχος στο πεδίο**. Το **ιππικό των αριστοκρατών** μπορούσε έτσι να ελιχθεί με ασφάλεια και να μεταφέρει την επίθεση στο πλέον κατάλληλο σημείο της εχθρικής παράταξης.
- Η **εικόνα αυτή του πεδίου της μάχης αντανακλούσε την πολιτική πραγματικότητα του μακεδονικού βασιλείου**. Οι αριστοκράτες κυβερνούσαν γύρω από τη βασιλική εξουσία. Οι πολλοί **ακολουθούσαν χωρίς ιδιαίτερη δυνατότητα πρόσβασης στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων**.

Ειδική Βιβλιογραφία

1. Adcock Frank, *The Greek and Macedonian Art of War* (1992).
2. Karunanithy David, *The Macedonian War Machine, 359-281 B.C.* (2013).

Ασκήσεις Αυτοαξιολόγησης

- Για ποιους λόγους παρήκμασε η έννοια του οπλίτη-πολίτη στην ελληνική αρχαιότητα. Ποιες επιπτώσεις είχε ετούτη η εξέλιξη για την αρχαία ελληνική δημοκρατία;
- Να περιγράψετε τις κοινωνικές παραμέτρους του μακεδονικού τρόπου πολέμου.

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Γεώργιος Μαργαρίτης, «Πόλεμος και πολιτική. Η Ελληνική Αρχαιότητα. Η ακμή και η παρακμή της Πόλης. Μακεδονικός τρόπος πολέμου. 4^{ος} αι. π.Χ. – 4^{ος} αι. μ.Χ.». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2014. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <http://eclass.auth.gr/courses/OCRS228/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Παρόμοια Διανομή [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>

Τέλος 3^{ου} Μαθήματος

Επεξεργασία: Γαβριέλα Λ. Μαζαράκη
Θεσσαλονίκη, Χειμερινό Εξάμηνο 2013 – 2014

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

